

Zsótér Sándor

Zsírral eltömött alagútban, szkafanderes alakok próbálnak előbbre jutni. Mert rájuk ragad a zsír.

Attól függ, hogy színész leszel vagy kőműves, hogy melyik oldalra születesz?

Pont ez nem feltétlenül függ, más pálya választása talán inkább függ attól, mi a háttered, milyen ingerek érnek. Nem tudják, hogy ez munka. És kemény tanulás. A többséget valami csillogás vonzza: mutogatom magam, sikerem van. Kevés az, aki azt gondolja, hogy akarok valamit másoknak mutatni, nem magam mutatni. Mondjuk ez később is így marad.

(Mért lesz valaki színész, ezt érted alatta?)

Mitől mész arrafelé és nem másfelé? Mért azt a hó sziklát, csillogó ösvényt választja és nem a laposabb, mohosabb utat? Mi hajt, küld, uszít e felé a lesiklopálya felé? Amin lesiklanak, és oly sokan kisiklanak? De hát másutt is kisiklik az életed? Mért, mint kőműves siklatod ki életed? Talán belátható a kőműves kisiklott élete, kevesebb csillogást, csillámot mutat? Előre látható? Belátható? A színész kisiklott élete érdekesebb, érdesebb, önfontosabb, fontoskodóbb téma?

Boldog akar lenni. Születési oldaltól mentesen, kielégülésre vágyik. Ki akar eléggülni. Kielégülés közelében járt. Ezt akarja ismételni. Ismételni, ami alig ismételhető.

Magánvéleményem. Szexuális kielégülést keres nyilvánosan. Nem nemi rabszolgaként, nem pornosztárként, nem meztelenkedve, hanem nyilvánosság előtt tud élvezni. Szemérmes és itt jut csak olyan örömhöz, amihez másutt nem. Ez nem tudatos. Ez bujkáló, lappangó, alig sejtett vágy. Beteljesíthetetlen. Alig beteljesíthető. Ha egy csipetnyit is kap belőle, valójában szenvedélybetegség. Nem függ össze a befektetett munkával, a befektetés gyakran csőd.

Szerencsekerék. Nem létra. Ez mind be-és átláthatatlan.

A kőműves titkosabb, szabadabb tevékenység. A színészet szabadkőművesség. Titkok és szimbólumok. Alig lehet érteni, mit értenek belőled, te mit értesz, milyen értelmetlenségeket közölsz értelemmel, vagy értelmetlenül értesz meg dolgokat, amiket megértenek mások, értelmetlen életük értelmét adod. Aztán elájulsz és csendes kőműves életet élsz. Építesz a halál helyén életet, ahogy a kőműves is a halál helyén, a haláltól való rettegés helyén épületeket emel. A színészet is a halál ellen van.

Színész oldal örömodal. Örömtévékenység. Gyerekesség. Elmélyültség. Nyilvánosság előtt csinálom, de nem mutatom meg. Kimutatom. Felmutatom. Oda mutatok. Ide mutatok. Megmutatok. Bemutatok. Én és még valaki más. Az én csak amatőr. Csak dokumentum. Csak talált tárgy.

Ha színész oldalra születesz, akkor kell-e, lehet-e tanulni a mesterséget?

Valaminek kell lenni, de a dolognak van egy titok része, az a legjobb benne. Valamit azért csak kell tanulni. Rokonszenves szenecke elsőben, másodikban kezd valami csillogni, (az a legjobb időszak), harmadikban bejön valami rutinszerű lószar, ami aztán csak fokozódik.

Ami hozzájön a tehetséghez, az hihetetlen mennyiségű gyakorlás, de nem az iskolában, hanem amikor kint vagy. Az a faszág, hogy nem öt évre van elosztva az oktatás.

Nem tudok házat építeni eszközök nélkül. Kell, amiből építem. És kellene eszközök. Az eszközök tanulhatók, elleshetők. De minden jó szakembernek, titkos eszközei, privát, mások által nem ismert trükkjei, fogásai vannak. Attól jó szakember. Szakember nem az Obiból lesz valaki. Lehet műkedvelő építő, de építész nem. Kőműves sem. Benne van a keze munkája, a teste, az érintése, a hője, a hűvöse, érdes vagy puha tapintása. Öntudatlanul, ha elsajátította már. Addig les, kíváncsiskodik, lop, lapul, kémkedik. De jó tolvaj csak saját módszerrel lesz. Tolvajlehetőség. Benne van a tolvajlás ösztöne. De jó zsebes csak kitartó munkával, fortélyos, fürkésző figyelemmel lehet. Különben lebukik. És mehet a börtönbe. Mint a színész. Lebukik. Vagy úgy csinál, mintha. Kis jövedelem. Rövid távú zsebes. Gyors öröm.

Kell tanulnia a mesterséget. De kitől? Mestertől, vagy mesteremberektől. Emberektől. Saját magától. Mindenkitől tanulhatja. Más kis tolvajtól, nagy gengszterektől, élőkől és halottaktól. Kész épületekből. Képzeltből. Más koroktól. Álmaidtól. Intuíciónál. De legelsősorban az élettől. És saját magától.

Ne külön kezelje a saját életét és a művészetét. Az általa megformált alak életét.

Érdekl-e a mestersége? Ha erre csöndes, puffanó nem a válasz, nem tanulható és nem tanítható. Ha elhaló, nem tudom a válasz, idomítható és irányítható. Ha erőteljes, szenvedélyes igen a válasz, akkor meg mindentől tanulni fog, mert minden, ami élő és élettelen csak erre az egyre irányítja a figyelmét.

Az a jó szakember, akit valami szenvedély hajt a munkája iránt.

Csak egy dolog jut mindenről az eszébe, mint Mórckának a viccben. Nem lehet helyette, nem lehet előtte, nem lehet megelőzni, illetve lehet, csak nem érdemes, fel lehet hívni a csúcsokra a figyelmét, de ő megy fel, meg lehet mutatni a bukás kockázatát, de ő bukik el, bukik meg, esik össze, tápázkodik, és izzadtan fog neki megint. Helyette lesiklani nem lehet, megóvni nem lehet. Sajnos nem sport. Nem mérhető. Nem arányos a befektetett edzés a sikerrel. Nem kiszámíthatóak az ellenfelek. Mert nincsenek ellenfelek. Egy ellenfél van, Ő maga. Nem lehet orientálni, mert nem hiszi el, amit elhisz, az meg nem válik javára. Amit megszokik, ki kell dobni, ami új, fel kell ismernie, és el kell lopnia. Válogatnia kell, melyik áll jól neki. Szigorúnak kell lennie, és ízlésesnek. Ez utóbbi sem tanítható. Művileg, átmenetileg elő lehet állítani, de mint a felfűjt esik össze, a kötőanyagot, ugyanis helyette nem lehet bele tenni. SEMMIT NEM LEHET HELYETTE ÉS NÉLKÜLE CSINÁLNI. Közhely: de anyaga és formálója a dolognak egyszerre. Ez kevés mesterségben van így.

Amíg nem tudja ki Ő?, és honnan tudná, mit tanul, mit tanítasz neki. Taníthatod Magad, az ízlésed, a világszemléleted, az élettapasztalatod. Ezt mind mondhatod, Ő megissza, de ki is folyik belőle. Mi tapad, mi ragad, mi lesz ragályos benne? Ő válogat. Elejt, selejtez, kiönt. Aztán visszafordul és utánanyúl valaminek, amire akkor és ott van szüksége. Nem vagyunk egyformák. Ők sem. Más és más idő szeletkében éri élmény és érintés. Nem feltétlenül tud még beépíteni, rögzíteni, hasznossá tenni, kifejezni. Ebben lehet noszogatni, terelgetni, segíteni.

Ha csak alkalmazkodó, simulékony, aluszékony kis állat, akkor kedvesen ellegelészhet, félve a kudarcoktól. Nem tudni, nem hörcsög-e, aki emészt. És majd később ugrik ki az üvegmedencéből. Nem tudni mitől fél. Egyáltalán a félelem a fő ösztönző. Annyira félek egyedül, hogy sok ember elé állok, mert ott kevésbé félek, illetve annyira félek, hogy

már nem félek, mert én vagyok. A képzés: alkalmazkodás, megúsás, ritkán partra úszás, evickélés, és parton sétálgatás. A félelem és megfélemlítettség, a nyüszítés attól, hogy fáj valami, hogy nem megy szenvedés nélkül a játék, riasztó felismerés. Nehéz belátni, hogy alkalmatlanok, alaktalanok, alakoskodók, alulbecsültek vagyunk. Mi tart ki? Mi tart ott? Mi tart a pályán, ahol mindig utolsó vagyok? Nincs más, de ehhez sem értek, minden más jóval több energiába, nekibuzdulásba kerülne.

Művészet? Művésszé észrevétlenül érik valaki. A kis gyümölcs pompás almává érik, valaki lefesti, mi mind bámuljuk. Az alma nem tud róla. És jobb, ha nem tud róla. Addig csak szívjon, nőjön, napozzon, fizikai és kémia folyamatokat végezzen, de ne akarjon művész lenni. Tanulja meg az alakját, a formáját, az éghajlatát, a minőségét, a zamatát, a nedv tartalmát, azt, hogy mennyi más alma van rajta kívül, ami mind pompás. Alul se fölül se értékelje magát. Értéktúltengésbe ne szenvedjen. Ne árazza be magát. Ne kellesse, ne mutogassa, de mutassa és örüljön, ha beleharapnak. Váljon eggyé a fogyasztóval. Táplálja és izleltesse meg magát. Ha kukacos, pech.

Kinek játszik a színész?

Amikor előttem van, nekem. Mindig a fejében leszek. Mert én ostromoztam, bántottam, szerettem, dolyfösködtem, ízetlenkedtem vele. Mert színleltem és színlelt, mert meg akartam fosztani mindentől, ami könnyű neki és a nehezebb felé kergettem. Mert sötét és kivehetetlen tájékokra kalauzoltam. Mert kalauza voltam. És örültem, ha kalauzom lett. Ez elmúlik.

A színész magának játszik. Magának csinálja. És mindenki másnak. De elsősorban magának akar örömet szerezni. Maga *is örömét leli benne*. Így szerez örömet másnak.

Szűken élvezni nem lehet, apróban és mértékletesen, kis adagokban, parányi falatkákban. Aki így játszik, az is csak magának játszik, de magát óvja, és megóvja a közönséget is, akit ilyen-olyan eszközökkel átver. Átver, de nem feltétlenül boldog utána, mert magát nem tudja átverni, átvágni.

Nem több felelősség színészeket képezni, mint magyartanárokat.

Sokkal nagyobb felelőség magyartanárokat képezni, mert többen tanulnak magyarul, mint ahányan színházba járnak. Ha van egy rossz magyartanár egy életre eltéríthet a kultúrától. Viszont például olyan, amilyen nekem volt, az meg egy életre meghatározza emberi és minden egyéb minőségedet.

Rossz a kérdés. Egy magyartanár előbb van. Mint hogy találkozom egy színésszel.

Más felelőség. Túl közel vannak a képzés során, és túl távol kell látszaniuk ahhoz, hogy láthassuk őket. Kevesen vannak ebben a családi, békés panzióban, ami az egyetem. Közel akarnak jönni, és el kell rugdalni őket. Rögtön játszani kezdenek. Azt játsszák, hogy tanulnak. Hogy érdekli őket valami. De ez is csak megjátszás. A gyerek-szülő viszonyt imitálják. Hazudozás, incselkedés, ajándékért pitizés, begubózás. Olyan iskola ez, mintha valaki nem engedné iskolába a gyerekét és otthon tartaná. A szülő az apa, anya stb., és pedagógus. Összehajolnak és simulnak és keverednek a szerepek. Tanár legyen a talpán, aki távolságtartó, de nem ijesztő, barátságos, de nem barátkozó, tekintélyes, de nem tekintélyelvű, ahogy

Zsámbéki mondaná nem törzsfőnök, de főnök, nem sámán, hanem képzeletfelgyújtó, nem viszi a tüzet, de ad és leolt és elnyom, ha kell.

Ha nem tanulható, akkor miként működik a hagyomány?

Rendezőkre kérdezel rá. A magyar színházi hagyomány színészi hagyomány. És ezen tettek valamilyen erőszakot rendezői színházzal. Ló túlsó oldalán ülünk. Egy jelentősebb színészegyeniség nagyon gyorsan teherré válik. Aki kicsit kidugja a fejét az átlagból levágják vagy kidobják, vagy beszürkítik.

Fogalmam sincs.

Kár a zsoldosvezérért/az osztályfőnökért – hogy elesett, azt mondják baleset volt. Köd borította a mezőt, az volt a hibás. Még odakiáltott tanítványainak, hogy harcoljanak halálmegvető bátorsággal, és visszalovagolt, de a ködben eltévesztette az irányt, úgyszólván előre keveredett, és a csata kellős közepén elcsúszott egy golyót.

Ködös terep.

Akkor őszintén:

Kényszerítik-e valami egyen színjátszásra a fiatalokat. Egy uralkodó ízlés dominál?
Nem tudok választ adni. Ha más érdekli, és igazán érdekli, kikaparja magának, megtalálja, elvetetődik oda, addig meg azt tanulja, ami van. Ha nem érdekli, úgy sem tanulja.

Hol vannak a társadalmi nemi határok, vagyis férfi tanár miként tanít nőket, ritkán fordítva? Nem öncélú feminin izé

Nem másként, mint férfiakat. És ha, akkor meg, érdekel valami belőle, vannak elfogultságok, de nem nemi alapon, jó, lehet úgyszólván, és akkor mi van?

Hogyan tanítható a test?

Nem tudom. Szakember tudja. A lényeg. Ülne, állni, járni és beszélni tudni. Ha ezt tudja Úr úr, akkor mindent tud, mondj a színésztanár a diktátornak. Nem az az érdekes, hogy szép vagy csúnya a mozdulat, hanem hogy gondolat a mozdulatba csúcsosodjon ki.
Nem a hogyan, hanem hogy mit fejez ki a testével, értelemmel felruházott testről beszélek. Ladányi például így tanított.

Hol az elméleti képzés helye?

Sehol és mindenhol.

*Nem azért jöttek. Játszani akarnak. Púp a hátukon.
A színészi intelligencia nem azonos az elméleti felkészültséggel.*

Tapasztalataim szerint nagy lendülettel belevágunk. Mint egy gimnáziumban. Az elején tanártól függ a lelkesedés és a befektetett munka. Aztán lecsihad. Akit érdekel, továbbra is utánanéző. Aztán körbenéz, és arra a megállapításra jut, hogy nem függ össze feltétlenül az elméleti felkészültség és a sikeresség. Más dolog. Okos, jó ízlésű hallgató, lehet tompa és érdektelen a színpadon fordítva nem feltétlenül igaz. *Nem azonosak ezek a fogalmak.* Az igényt kell és lehet feltámasztani. Következésképpen számon kérni. Minden munka újabb ajtókat nyit ki. Azon vagy betekint valaki vagy nem. Ártani még senkinek nem ártott, ha könyvet vett a kezébe, de ettől még senki nem lett jobb színész, ha nincsen neki az a tehetség. Az meg mi?

Energia? Szexuális sugárzás? Humor? Élettapasztalat? Ritmusérzék? Emberismeret? És ezt mind és még csomó más, közvetítsen, át tudjon adni nyilvánosság előtt. És, ha át is tudja adni, mi a biztosíték, hogy ezt megértik. Az ízlés koronként változik. Ami elmúlt nem rosszabb, ami jön, vagy van, nem jobb. Ez van. Mindig vannak, akik újrahasznosítják a régit. És semmi nagyon új dolog nincs. A színészek forradalmároként kezdik. És múmiaként végzik. Klasszicizálódnak és ez így jó. Mindig van kivétel. Művelt, írni-olvasni tudó színész mindig volt. És lesz is. A többi meg elvan, ahogy van. Elméleti képzés? Fáradt és unott sok fiatal. Én is az voltam. Döntöttem, hogy ez érdekel, az meg nem. Lemaradtam sok mindentől. Később kellett behozni. Akkor lettem érett rá. Van, amit soha nem tudok már megtanulni. Van, aminek most jön el az ideje. Úgy gondolom a lehetőséget biztosítani kell. Kötelező.

Ami a fő baj, tapasztalatom szerint legtöbb esetben, a felnőtt-fiatalok fejében és testében különválnak a testről, hangról, színészetéről, elméletről tanultak jó része. Kaleidoszkópszerűen apró darabokra hullik. Nehéz egybe látnia. Hogy ez mind összefügg.

Mért kell két mesterségtanár az osztályvezetéshez?

Nem kell. Lehet nyolc is. Hagyomány, gondolom. Magyarországon a tanárok nemcsak tanítanak, hanem rendeznek, utaznak, játszanak stb. Váltógazdálkodás. Az idősebb jó esetben neveli a segédtanárt. Aki később önálló lehet, vagy nem.

A fiataloknak lehet jó, két eltérő ízlésű, de egymást megbecsülő tanár jelenléte, mert ütköztethetnek számos gondolatot, megoldást.

Lehet rossz is. Őket kell megkérdezni.

Ez is kétélű. Ha nem találkozik össze az egyik tanárával, még lehet találkozás a másikkal. Vagy egyikkel se.

Elképzelhető lazább szövetség, és sok szemeszter. Gondolom, itt ez a hagyomány.

Más országban nem gyakorló rendezők, színészek oktatnak. Olyanok, akik csak ennek szentelik az életüket. Nem ismerem, nem tudok róla.

A rendezőnek kell-e színésznek lennie? Vagy megtapasztalnia a képzés során?

Nem kell. De jó. A legjobb rendezők csak játszottak valamikor. Hogyan másként játszana más emberekkel. Legalább is játékos természet. Nem önmotogató, önérvényesítő. A kérdés

amúgy se releváns, mert már szinte csak színészek és színésznők rendeznek. És ez a folyamat elhatalmasodik a jövőben.

Megtanítjuk, a mit? Mi az a színészmesterség?

Nem tudok válaszolni.

A rendezők elhatalmasodásától kezdődik a válság. A színészmesterség válsága. Az önállóság nagyon kevesek sajátja.

Mert nem mer szuverénül lenni. Munkamegosztás – Én csak ezt csinálom és ő meg azt. A gondolkodás a rendező dolga. Megmondja, hogy ide álljak és oda nézzek. Én megmondom, h mit csináljon ő meg kivitelezi valahogy. És ilyenkor hiányzik az élet. Mert nem az övé. Az iskolában pláne.

Gondolkodni egy szerepről saját maga is tud. Ezt megvilágítani feladatom. Rábírni valahogy a szereppel való foglalkozásra. Otthon dolgozzon rajta. És ő álljon elő. Valami homályos dolgot gondol, mi kell a rendezőnek, és annak igyekszik megfelelni és nem gondolkozik a dolgról.

Mutatom példával:

A zsótérnél, állni kell és mereven előre nézni és szárazon beszélni, mint a háztartási keksz. De ezt senki nem kérte tőle. A zsótérnél nem szabad egymásra nézni. Azt kérte, nem kell folyton egymás pofájába bámulni. De ez, nem azt jelenti, hogy soha.